

ISSN 2591-1201

LETNIK 7 • 2023 • ŠTEVILKA 1

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Dilemmas

Review of Slovene Contemporary History

Izdajatelj in založnik

Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva

Tivolska 42, 1000 Ljubljana

Odgovorni urednik

dr. Tomaž Ivešić (Slovenija)

Glavni urednik

dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Tehnični urednik

dr. Matic Batič (Slovenija)

Uredniški odbor

dr. Bojan Dimitrijević (Srbija), ddr. Igor Grdina (Slovenija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija), dr. Damjan Hančič (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov (Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Jože Možina (Slovenija), dr. Oskar Mulej (Avstrija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija), dr. Igor Salmič (Italija)

Spletni naslov

<https://www.scnr.si/dileme.html>

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji. Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been peer-reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles. No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Redakcija te številke je bila zaključena 30. 5. 2023.

Lektoriranje in prevod povzetkov

DigitPen, TransLAB

Oblikovanje in prelom

Inštitut Karantanija

Tisk

Itagraf, d. o. o.

Naklada

100 izvodov

Cena te številke

15 €

ISSN 2591-1201

D i l e m m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

D i l e m m a s

Review of Slovene Contemporary History

LETNIK 7 • 2023 • ŠTEVILKA 1

VSEBINA

Razprave

Mirjam Dujo Jurjevčič

*»Brez dvoma bo civilno prebivalstvo pri tem hudičevo
trpelo« (Edvard Kardelj): Italijanska ofenziva
na območju Loške doline leta 1942*

9

Igor Grdina

*Stalinove in Kardeljeve skrbi zaradi slovenskih
intelektualcev*

49

Mateja Čoh Kladnik

Sodišče slovenske narodne časti v Novem mestu

79

Tamara Griesser Pečar

*Preganjanje duhovščine v priključenem delu Primorske in
coni B Svobodnega tržaškega ozemlja*

123

Erika Jazbar

*Politično delovanje Slovencev na Tržaškem,
Goriškem in Videmskem po podpisu Pariške mirovne
pogodbe leta 1947*

165

Davor Stipič

*„Jugoslavija je kuća koja se ruši“: Prikazivanje sukoba
sa Informbiroom u jugoslovenskoj kinematografiji
osamdesetih godina-istorijska analiza*

191

Poročila s konferenc

Špela Chomicki, Petra Grabrovec
*Parlamentarizem na Slovenskem v zgodovinski
perspektivi: ob tridesetem jubileju prve konstitutivne
seje Državnega zbora in Državnega sveta
Republike Slovenije: znanstveni posvet,
Ljubljana, 28. in 29. 11. 2022*

225

Recenzije

Renato Podbersič ml.
*Zoran M. Jovanović, Nadbiskupija beogradska u misiji
spasavanja Jevreja i Jevrejki od Holokausta – Prilog za
biografiju Josipa Ujčića i kao natpastira,
Beogradska nadbiskupija, 2022*

233

Ivo Jevnikar
*Teofil Simčič, Bili so žalostni časi, a mi smo bili polni
upanja. Izbor spisov ob 25-letnici smrti,
Goriška Mohorjeva družba, 2022*

236

Petra Grabrovec
*Špela Chomicki, Atletika – kraljica športa na Ptuju:
zgodovinski razvoj med letoma 1908 in 2022,
Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož, 2022*

241

R a z p r a v e

DOI: 10.55692/D.18564.23.5

Prejeto: 6. 5. 2023
1.02 pregledni znanstveni članek

Erika Jazbar¹

*Politično delovanje Slovencev
na Tržaškem, Goriškem in
Videmskem po podpisu Pariške
mirovne pogodbe leta 1947*

Izvleček

Nova razmejitev, ki jo je prinesla Pariška mirovna pogodba leta 1947, je za Slovence, ki so v Italiji postali narodna manjšina, odprla novo poglavje tudi z vidika političnega nastopanja, saj so se v tem času oblikovale nove politične stranke, ki so bile jasno idejno in narodno profilirane. Med Slovenci, ki so živeli na Tržaškem, Goriškem in Videmskem, so bile na političnem polju pomembne razlike, ki izhajajo iz različnih zgodovinskih, družbenih in tudi narodnih okoliščin. Leta 1947 je bila izrazita tudi ideološka diferenciacija, ki se je leta 1948 »obogatila« še s sporom med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo po resoluciji Informbiroja. Ločnico pa sta že od predvojnega časa predstavljala dva kon-

¹ Erika Jazbar, klasična filologinja, novinarka radiotelevizije RAI – deželni sedež v Trstu, Via Fabio Severo 7, IT – 34133 Trst/Trieste, erikajazbar@yahoo.it.

cepta političnega delovanja: na eni strani samostojno slovensko politično nastopanje, na drugi vključevanje v italijanske stranke.

KLJUČNE BESEDE: *Pariška mirovna pogodba (1947), dežela Furlanija - Julijska krajina, Slovenci v Italiji, narodne manjšine, slovenske politične stranke v Italiji*

Abstract

For Slovenians, who became a national minority in Italy, the new border demarcation resulting from the Paris Peace Treaty in 1947 opened a new chapter of political engagement, with the formation of new political parties with clear ideological and national profiles. There were significant differences in the political field among Slovenians who lived in the provinces of Trieste, Gorizia and Udine, stemming from different historical, social as well as national contexts. Ideological differentiation was also prominent in 1947, further "enriched" in 1948 by the dispute between Yugoslavia and the Soviet Union following the Cominform resolution. Ever since the pre-war times, a dividing line had been based on two concepts of political action: independent Slovenian political engagement on the one hand and integration into Italian parties on the other.

KEYWORDS: *Paris Peace Treaty (1947), region of Friuli Venezia Giulia, Slovenians in Italy, national minorities, Slovenian political parties in Italy*

*Uvod*²

Problematika slovenskega političnega delovanja v okviru italijanske države po letu 1947 je v strokovni in poljudni literaturi sicer prisotna, a z njo se največ ukvarjajo novinarji in publicisti, manj pa zgodovinarji. Monografije, ki bi sintetično ponujala vpogled v politično zgodovino Slovencev v Furlaniji - Julijski krajini (FJK) oz. Italiji, zaenkrat še ni. Teksti in knjige, ki so na voljo o tem delu slovenske zgodovine, so izšli v glavnem v neinstitucionalni režiji v zamejstvu,³ pričajo pa o nekoč bogatem političnem delovanju, ki se v doslej poznani obliki v zadnjih desetletjih izgublja, kar je delno posledica volilnih reform v Italiji,⁴ predvsem pa pokazatelj spreminjanja

- 2 Besedilo je prilagojena različica referata, predstavljenega v Peterlinovi dvorani v Trstu v okviru znanstvenega posveta z naslovom *Ob 75-letnici Pariške mirovne pogodbe: posledice za primorski prostor*. Posvet je potekal 23. septembra 2022 v organizaciji Društva slovenskih izobražencev iz Trsta in Študijskega centra za narodno spravo iz Ljubljane. Zvočni posnetek je predvajal Radio Ognjišče v okviru oddaje *Moja zgodba* 8. 1. 2023 (https://avdio.ognjisce.si/oddaja/mz_2023_01_08_posvet_Trst_20ddaja_Jazbar_Batic).
- 3 Gre predvsem za t. i. *bele priročnike*, ki so izhajali pri Krožku za družbena vprašanja Virgil Šček v Trstu. O posameznih knjigah in temah, ki so pomembne za snov, ki je v ospredju v tem besedilu, bo govor kasneje. Splošne študije o političnih izbirah Slovencev v Italiji, slovenskih parlamentarcih v Rimu, deželnih svetnikih v Trstu, slovenskih županih in občinskih oz. rajonskih svetnikih zaenkrat ni.
- 4 Volilni sistemi se v Italiji razlikujejo za občinske, deželne, državne in evropske volitve. Posebnih določil za Slovence v glavnem ni. Zaščitni zakon za Slovence (št. 38/01) ima neobvezujočo formulacijo v 26. členu, in sicer: volilni zakoni za volitve senata in poslanske zbornice vsebujejo določila, ki olajšajo izvolitev kandidatov, ki pripadajo slovenski manjšini. Edinole deželni volilni zakon 17/2007 predvideva v 23. in 28. členu posebno olajšavo za izvolitev slovenskega svetnika, ki kandidira na slovenski listi, če se ta poveže z listo, prisotno v vseh okrožjih. Če slovenska lista doseže en odstotek glasov, izvoli enega svetnika.

slovenske skupnosti oz. zavesti o pripadnosti skupnosti, kot smo jo poznali, spreminjanja njene identitete in odnosa do italijanske večine. Dejstvo, da obstaja vedno manj diferenciranih slovenskih sredin, ki samostojno – ali opredeljeno v okviru vsedržavnih strank – dorečejo svoje politične zahteve, temveč nagovarjajo čedalje bolj neideološko in krajevno, pomeni, da se izgublja tudi politično opredeljena narodna skupnost, ki ne čuti več potrebe, da bi bila (politični) subjekt.

Za zunanjega opazovalca je ta ugotovitev manj očitna, saj slovenska skupnost v Italiji še vedno premore odlične zborovske sestave, dramske podvige in odmevne dogodke, tudi književnike, a dejstvo je, da značaj slovenske skupnosti drsi v jezikovno ali niti to ne. Vedno pogostejše Slovenci v Italiji postajajo »slovensko govoreči«⁵ italijanski državljani ali celo zgolj »tudi slovensko govoreči italijanski državljani.«⁶ Skladno s tem se časnikarji že vrsto let soočamo z zadrego pri opredelitvi kandidatov, ki jih najdemo na domala vseh listah in vseh volilnih preizkušnjah, od evropskih do rajonskih: ali so – ali bi lahko bili – Slovenci, zanje pa ne moremo trditi, da je slovenstvo del njihovega političnega delovanja, pozornosti, prizadevanj, zavesti.

Leta 1947 ni bilo tako v nobeni od treh pokrajin, v katerih je avtohtono in organizirano prisotna slovenska narodna skupnost v FJK, kar bomo v nadaljevanju pobliže preleteli. Narodne in ideološke meje so takrat bile jasne, enako kot bela (mejna) črta, ki so jo potegnili čez nekoč enotno Goriško.

»Beli priročniki«

Največji poznavalec tematike političnega delovanja Slovencev v Italiji je Ivo Jevnikar,⁵ ki nosi tudi največ zaslug, da so teksti,

5 Ivo Jevnikar (1954, Trst), časnikar, politik, raziskovalec, publicist, narodni delavec na različnih področjih, deluje predvsem v Trstu.

članki, razprave in knjige o tej temi izšle. Odgovarja za tisto »neinstitucionalno režijo«, ki jo omenjam v uvodu, kar v bistvu pomeni, da je nastajala na osebno pobudo in v prostem času, ko sta se stroka in zainteresirana javnost ukvarjali z drugim. Z zbirko »belih priročnikov«, ki so izhajali tri desetletja pri Krožku za družbena vprašanja Virgil Šček iz Trsta, je uredil, zbral, spodbudil, napisal, omogočil izid številnih raziskav, pregledov, diplomskih nalog, ki se natančneje ukvarjajo s političnim delovanjem Slovencev v sedanjih mejah Republike Italije v predvojnem in povojnem času. Gre za dragoceno zbirko, pri kateri je velik poudarek na samostojnem slovenskem političnem nastopanju, ki je bilo v veliki meri nekomunistično.⁶

Ta sredina družbeno angažiranih sonarodnjakov je v zapletenem povojnem času narodnih in ideoloških napetosti omogočila Slovincem v Italiji znosnejšo plovbo, saj so njeni predstavniki znali najti pot do uradnih hodnikov, ki so bili komunistom in drugim inačicam levičarjev – slovenskim in neslovenskim – v glavnem nedostopni. V nelahkih in nenaklonjenih pogojih in ob preziru politikov iz matice so znali ublažiti marsikateri poseg in načeti ali uresničiti več pomembnih zadev. Običajno se kot največjo pridobitev tega časa omenja uzakonitev državnega šolstva v slovenskem jeziku na Tržaškem

6 Knjižna zbirka t. i. »belih priročnikov« šteje petdeset monografskih zvezkov na družbeno in politično temo, ki so izhajali v letih 1991–2019 pri Krožku za družbena vprašanja Virgil Šček v Trstu. Ravno jubilejni 50. zvezek (Ivo Jevnikar (ur.), *Boj za narodne pravice in demokracijo. Povojno obnavljanje političnega življenja Slovencev v sedanjih mejah Italije* (Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček, 2019)), kjer so zbrani referati s posveta, ki je potekal ob 60-letnici obnovitve samostojnega slovenskega političnega nastopanja v sedanjih mejah Republike Italije v Vilfanovi dvorani v Trstu 23. novembra 2007, nudi najboljši pregled o temi, o kateri je govor v tem besedilu.

in Goriškem, ki sega v leto 1961,⁷ seznam dosežkov pa je dolg in še čaka na specifično študijo.

Leto 1947 na Goriškem, Tržaškem in Videmskem

Februarski podpis Pariške mirovne pogodbe in njeno jesensko udejanjenje⁸ predstavljata mejnik tudi za politično delovanje Slovencev, ki so se po desetletjih premikajočih se meja dokončno znašli na ozemlju Republike Italije oz. na Tržaškem v prehodnem Svobodnem tržaškem ozemlju (STO). Postali so narodna manjšina v državi, ki je spadala v družino zahodnih demokracij, medtem ko je matični narod pripadal družini vzhodnoevropskega socializma, meja med sistemoma pa ni bila lahko prehodna niti enostavna. Prizadevanja za drugačno razmejitev, pri katerih so bili v poldrugem letu soudeleženi domala vsi slovenski družbeni akterji, vključno s primorsko katoliško duhovščino, so se s tem zaključila. Skladno s tem je popustila z njimi povezana prisiljena enotnost. Diferenciacija, ki je izhajala iz medvojnega in poveljnega dogajanja, se je lahko izrazila v bolj svobodnih in javnih oblikah, ohranjale so se tudi nekatere »tradicionalne« ideološke razlike med liberalci in katoličani iz predvojnih časov.

Goriška, Tržaška in Videmska so tri pokrajine⁹ v FJK, kjer smo Slovenci v Italiji avtohtona manjšina in še danes organizi-

7 Zakon št. 1012/1961 opredeljuje delovanje državnih šol s slovenskim učnim jezikom na Goriškem in Tržaškem.

8 Oboje je potekalo leta 1947.

9 To porazdelitev lokalne samouprave so sicer odpravili, vendar te ozemeljske enote ostajajo jasno razpoznavne. Predsednica dežele Debora Serracchiani je med svojim mandatom (2013–2018) udeležila državno ustavno reformo, ki jo je pripravila vlada Mattea Renzija in je med drugim ukinjala pokrajine. Na državni ravni se naposled ni uresničila,

rano prisotni. Vsaka od treh ima svoje zgodovinske, družbene, jezikovne, kulturne, narodne in politične specifičnosti, ki so bile prisotne tudi pred letom 1947. Slovenska Benečija z Nadiškimi in Terskimi dolinami ter Rezija, ki sodijo v Videmsko pokrajino, so v okviru italijanske države od leta 1866, asimilacijski pritisk je imel v teh krajih ob podpisu Pariške mirovne pogodbe že dolgo brado. Leta 1947 so prišli »z dežja pod kap«, je v svojem dnevniku zapisal beneški duhovnik Anton Cuffolo,¹⁰ saj se je preganjanje vsega, kar je bilo slovenskega, še okrepilo. Na Videmskem niso poznali slovenskega šolstva niti organizacij, povezav z matičnim prostorom je bilo bistveno manj. Slovenci na tem koncu so do odobritve zaščitnega zakona za Slovence leta 2001¹¹ ostali v bistvu nepriznana manjšina.

Čisto drugačna slika je bila leta 1947 na Goriškem in Tržaškem, ki sta skupaj z deželico pod Sv. Višarjami – Kanalsko dolino – prešla pod Italijo po prvi svetovni vojni. Tržaški Narodni dom in goriški Trgovski dom simbolizirata največji družbeni vzpon Slovencev v mestnih središčih. Tu so delovale slovenske šole, mediji in organizirane sredine na vseh področjih in za vse poklice, slovenski skupnosti na Tržaškem in Goriškem

ker so jo volivci na referendumu 4. decembra 2016 zavrnil, na deželni ravni pa je obveljala, tako da na državni ravni pokrajine vztrajajo, v deželi FJK pa jih ni več.

- 10 Anton Cuffolo (1889, Plastišče – 1959, Čedad), beneški slovenski duhovnik, doma iz Karnajske doline, narodni buditelj, kulturni delavec, zbiratelj narodnega blaga, avtor dnevnika v treh zvezkih, ki je bil po njegovi smrti objavljen v več knjigah, del pa ostaja še neobjavljen. Biografski podatki, uporabljeni v tem prispevku, so povzeti po *Primorskem slovenskem biografskem leksikonu*, ki ga je izdala Goriška Mohorjeva družba (GMD).
- 11 Zaščitni zakon za Slovence je po večdesetletnih prizadevanjih italijanski parlament odobril 14. februarja 2001 (Zakon št. 38/01), njegovi členi se postopno uresničujejo, več jih ostaja še neizpolnenih, zaradi nedorečene formulacije v marsikaterem odstavku je njegovo izvajanje zapleteno.

sta bili leta 1947 del širšega slovenskega prostora, Gorica in Trst sta bila del zavesti matičnega slovenstva. K zapisanemu je treba dodati še kratko pojasnilo o družbenih specifikah slovenskih skupnosti v omenjenih treh pokrajinah: na Videmskem živijo Slovenci posejani po gorskih zaselkih, večino v nižinskem predelu predstavljajo Furlani, Cerkev je zanje najpomembnejša oporna točka. Tudi Goriška, vključno z mestom Gorica, je (bila) katoliška dežela, goriška nadškofija, dedič Oglejskega patriarhata, je v stoletjih odigrala pomembno vlogo tudi pri gašenju medetničnih konfliktov, »goriškost« je družbeni in kulturni pojem, ki v zadnjem času omogoča to, kar v ostalih dveh pokrajinah ostaja na ravni institucionalnega dogovarjanja. Mesto Trst pa zaznamuje pristanišče, politično so tu prevladovali liberalci, italijanski iredentizem je bil izrazitejši, poznali so tudi proletariat, komunistične in še prej socialdemokratske parole so prišle lažje do volilne baze. Na kraškem robu smo ne le klimatsko, ampak tudi družbeno, etnično in politično v drugačnem svetu, ki je od mesta ločen. Ta dejstva moramo imeti pred očmi, ko predstavljamo različne samostojne oblike političnega delovanja Slovencev v Italiji po razmejitvi leta 1947.

Slovenska demokratska zveza v Gorici in Trstu

Predstavitev začenjam s politično sredino, ki je imela najbolj linearno pot, v primerjavi z drugimi je tudi dobro raziskana, na voljo so pričevanja protagonistov. *Slovenska demokratska zveza* (SDZ)¹² je delovala na Goriškem in Tržaškem z enakim

12 Goriškemu delu SDZ je monografijo posvetil eden izmed njenih ustanoviteljev Avgust Sfiligoj; gl. *Slovenska demokratska zveza v Gorici 1947–1969* (Gorica: samozaložba, 1969); gl. tudi: Peter Černic, »Obuditev demokratične politične tradicije na Goriškem po drugi svetovni

imenom, a v nekoliko drugačni obliki: goriška in tržaška stranka sta bili povezani in sta sodelovali, imeli sta tudi skupno glasilo – tednik *Demokracija*.¹³ Sramežljivi in kasnejši poskusi, da bi SDZ razširili tudi na Videmsko, so bili takoj neuspešni.¹⁴

SDZ so na Goriškem ustanovili še pred podpisom mirovne pogodbe, in sicer 17. januarja 1947 v prostorih Alojzijevejšča v Gorici. Na Tržaškem je nastala 21. decembra 1947. SDZ je izhajala iz vrednot liberalne demokracije, v ospredju njenih prizadevanj so bile pravice Slovencev, ki jih je branila v okviru zahodnega parlamentarizma, bila je izrazito protikomunistična, zagovarjala je princip samostojnega političnega nastopanja. Na Goriškem sta jo sestavljali katoliška in liberalna struja, njuni akterji so bili predvojni družbeni delavci, ki so med ljudmi uživali ugled. Na katoliški strani je to bil Anton Kacin,¹⁵ na liberalni Avgust Sfiligoj,¹⁶ ki je bil vodilna osebnost goriške SDZ

vojni, rojstvo Slovenske demokratske zveze,« v: *Boj za narodne pravice in demokracijo. Povojno obnavljanje političnega življenja Slovencev v sedanjih mejah Italije* (Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček, 2019), 49–89.

- 13 Časopis *Demokracija* je začel izhajati kot tednik v Gorici leta 1947, uredništvo in uprava sta se nato preselila v Trst, kjer je časopis izhajal do leta 1972. Časopis je kot tednik izhajal do leta 1958, nato do leta 1960 kot petnajstdnevnik, nakar je izhajal precej neredno. Časopis je dostopen na spletnem portalu dlib.si.
- 14 O delovanju SDZ, njenem katoliškem delu ter o neuspeh prizadevanj njenih akterjev v slovenski Benečiji mi je pobleže spregovoril prof. Martin Kranner (1918, Žabnice – 2017, Gorica) v daljših pogovorih, ki sva jih imela o različnih temah od leta 2013 do leta 2016 in so bili objavljeni v tedniku *Novi glas* in reviji *Mladika*. O nastanku SDZ na Goriškem in njenem delovanju je spregovoril v intervjuju, ki ga je tednik *Novi glas* objavil 9. aprila 2015; gl. »O goriški SDZ, povojni politični organizaciji demokratičnih Slovencev«, *Novi glas*, 9. 4. 2015.
- 15 Anton Kacin (1901, Spodnja Idrija – 1984, Opčine), šolnik, kulturni in politični delavec, publicist, urednik, deloval je na Goriškem in Tržaškem.
- 16 Avgust Sfiligoj (1902, Dobrovo – 1985, Gorica), tigrovec, politični za-

do ukinitve stranke leta 1975, ko je iz nje tudi na Goriškem nastala stranka *Slovenska skupnost*, ki deluje še danes. Liberalna in katoliška struja v goriški SDZ sta imeli tudi vsaka svojo avtonomno organizacijo, ki sicer javno nista nastopali, a sta imeli vsaka svoje vodstvo in delovanje. SDZ v Gorici je obe duši združevala v enakopravni obliki, paritetnost se je odražala v vodstvu in rotaciji le-tega.

Predzgodba goriške SDZ se je v zatišju začela pisati leto po koncu vojne, za javno nastopanje so njeni akterji čakali na sklepe mirovne konference. Protagonisti na katoliški strani so izhajali iz kroga, ki ga je med vojno idejno vodil Janko Kralj,¹⁷ oz. iz goriške izpostave SLS. Osnovali so Slovensko narodno demokracijo, njen ustanovni občni zbor je bil v Gorici 29. junija 1946. Vzporedno se je razvijala tudi pot zbiranja na liberalno-tigrovski strani, predvsem od jeseni 1946, ko je usoda Gorice postajala jasna. Takrat je prišlo tudi do sklepa, da bosta obe sredini sodelovali v skupni organizaciji. Januarja 1947 je tako potekal ustanovni občni zbor SDZ za Goriško, 25. aprila 1947 je v Gorici izšla prva številka tednika *Demokracija*, ki sta ga urejala Polde Kemperle¹⁸ in Slavko Uršič.¹⁹

Na te politične premike so se na komunistični in projugoslovanski strani odzvali zelo ostro. Ko se je SDZ pojavila v javnosti z avtonomno organizacijo, je v bistvu izničila monopol *Slovensko-italijanske antifašistične unije* (SIAU) in

pornik, odvetnik, politik, deloval je predvsem na Goriškem.

17 Janko Kralj (1898, Saksid – 1944, Rim), pravnik, politik, družbeni delavec, publicist, urednik.

18 Leopold Kemperle (1886, Hudajužna – 1950, Trst), časnikar, publicist, urednik, politik.

19 Andrej Slavko Uršič (1908, Kobarid – ?) urednik, časnikar, publicist, politik. 31. avgusta 1947 ga je UDBA v bližini Kobarida ugrabila in prepeljala v Ljubljano, v tamkajšnjih zaporih je bil zasliševan, za njim se je izgubila vsaka sled.

njeno referenčnost v odnosu do Zavezniške vojaške uprave (ZVU).²⁰ Na snovalce SDZ so letele grobe psovke. Ob sami ideologiji in komunističnih metodah pa so akterji SDZ izhajali tudi iz daljše tradicije iskanja stika z oblastjo in delovanja v državnem aparatu. Komunistom so zato očitali zadržanje do ZVU, ko so – sicer v manjši meri kot na Tržaškem – odklanjali od zaveznikov vzpostavljeno slovensko šolstvo, javno upravo in sodstvo, kar je slovensko prisotnost predvsem ošibilo. Blatenje in grožnje niso ostali le na besedni ravni. Nekaj tednov pred razmejitvijo je UDBA nedaleč od Kobarida ugrabila vodilnega urednika tednika *Demokracija* Slavka Uršiča,²¹ za njim se je izgubila vsaka sled. UDBA je tudi skrbno spremljala delovanje SDZ s konfidenti, ki jih je premogla tudi v strankinih vodstvenih organih. Enako je bilo tudi na Tržaškem.²²

Pri goriški SDZ ne moremo tudi mimo ugotovitve, da je pri zbiranju Slovencev, ki se niso prepoznavali v SIAU, odigrala zelo pomembno vlogo duhovščina oz. tisti njen del, ki ni pristal v Osvobodilni fronti. Tednik *Slovenski Primorec*,²³ ki so ga izdajali omenjeni duhovniki – omenimo msgr. Mirka

20 Nevenka Troha, *Politika slovensko-italijanskega bratstva* (Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1998), 127–129.

21 O njegovi ugrabitvi in smrti gl. Ivo Jevnikar, »‘Neznani Slavko’ v zaporih Udbe: novi podatki o usodi Andreja (Slavka) Uršiča,« *Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 1995* (1994), 83–89; Ivo Jevnikar, *Ob 65-letnici ugrabitve: Andrej (Slavko) Uršič: rojen 17. okt. 1908 v Kobaridu, ugrabljen 31. avg. 1947 pri Kobaridu* (Trst: Mladika, 2012); Jernej Vidmar, »Ugrabitelji Andreja Slavka Uršiča,« *Mladika*, št. 1 (2020): 5–12.

22 Jernej Vidmar, »Represija proti članom Slovenske demokratske zveze in njenim privrzcem,« *Mladika*, št. 3 (2021): 59–63; št. 4 (2021): 57–62; št. 5 (2021): 55–58.

23 *Slovenski Primorec* je katoliški tednik, ki je izhajal v Gorici od leta 1945 do leta 1948. Njegov urednik je bil najprej Alojzij Novak, nato Mirko Brumat, ki se je podpisoval s psevdonimom Bonaventura Mahnič. Na voljo je na spletnem portalu dlib.si.

Brumata²⁴ – je postal idejno jedro te sredine, cerkveni možje so pomagali tudi drugače. Marijine družbenice so pomembno pripomogle k zbiranju podpisov za vložitev liste SDZ za volitve v Gorici, najdemo jih tudi na kandidatni listi v času, ko se je večina otepala javnega izpostavljanja v sredini, ki je v prvih povojnih letih delovala kot otoček med kladivom italijanskega nacionalizma in nakovalom slovenske in italijanske levice.

Pot tržaške SDZ²⁵ je bila nekoliko drugačna od goriške, v bistvu v nasprotju z dotedanjo politično tradicijo, ki je veljala na Tržaškem. V mestu v zalivu je namreč dotlej prevladoval model zbirne stranke *Edinost*, v kateri so prevladovali liberalci, katoličani so bili tudi v vodstvu, a so se odpovedali avtonomnemu delovanju na političnem polju. Goriški Slovenci pa so bili tisti, ki so v avstrijskem obdobju v glavnem nastopali na listah idejno različnih slovenskih strank. Po letu 1947 pa se je slika obrnila. Na Goriškem sta liberalna in katoliška skupina našli skupno streho, v Trstu pa je po prvih poskusih, da bi SDZ združevala več idejnih skupin, naposled prišlo do diferenciacije. SDZ je v Trstu zastopala le liberalno vejo. Delovala je sicer tudi v drugačnih razmerah, v posebni upravi Svobodnega tržaškega ozemlja, italijanski pritisk je bil izrazitejši, levica močnejša in nasilnejša, razkol zaradi Kominforma se je na Tržaškem globoko zarezal med ljudi.

Na poti ustanavljanja strank in gibanj so se v javnosti najprej pojavili katoličani, ki so v povojnem času premogli svoje ločene stranke tudi po zaslugi političnih beguncev in v Gorici formiranih kadrov. V prvem povojnem času so se politično angažirani katoličani zbirali predvsem okoli duhovnika Petra

24 Mirko Brumat (1897, Šempeter pri Gorici – 1950, Gorica), duhovnik, kulturni delavec, publicist, urednik.

25 O nastanku SDZ na Tržaškem in njenem začetnem delovanju gl. Nadja Maganja, *Trieste 1945–1949: Nascita del movimento politico autonomo sloveno* (Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček, 1980).

Šorlija.²⁶ Tako so 20. julija 1947 po nekajmesečnih pripravah ustanovili *Udruženje slovenskih in hrvaških krščanskih socijalcev*. Mesec kasneje je omenjeno *udruženje* podpisalo sporazum o skupnem programu s pripravljalnimi odbori tržaške SDZ, septembra je *udruženje* vstopilo v SDZ kot samostojna skupina s tretjino članov v vodstvu.

SDZ za Svobodno tržaško ozemlje so naposled ustanovili 21. decembra 1947 v dvorani Odeon v Trstu, pripravljalni odbor je sicer deloval že od pomladi istega leta, ko je stopil v stik s sorodno goriško stranko in se dogovoril za skupno izdajanje glasila, ki je začelo izhajati konec aprila. Po letu dni pa se je *udruženje* umaknilo iz SDZ in 1. avgusta 1948 ustanovilo *Slovensko krščansko socialno zvezo* (SKSZ), ki je bila od SDZ ločena, a je s SDZ tesno sodelovala. SKSZ je imela tudi razvejano organizacijo na prosvetnem in družbenem področju, gre za predhodnice sredin, ki delujejo še danes.

Tudi SDZ STO, ki ga je v tem času poosebljal Josip Agneletto,²⁷ je bila izrazito antikomunistično naravnana. Tako kot na Goriškem so komunistom očitali ne le ideologijo in nasilje do drugače mislečih, temveč tudi poguben odnos do zaveznikov, v katerih so komunisti videli nove okupatorje; z ZVU zato niso sodelovali, odklanjali so tudi vse, kar je prihajalo z njihove strani, od uvajanja slovenskega šolstva do mest v javni upravi. Posledica je bila, da so ta mesta zasedli Italijani. SDZ je tudi odločno zagovarjala obstoj in razvoj STO kot samostojne države.

26 Peter Šorli (1902, Grahovo ob Bači – 1988, Trst) duhovnik in politični delavec, interniranec v taborišču Dachau.

27 Josip Agneletto (1884, Trsek – 1960, Trst) pravnik, odvetnik, politik, publicist, gospodarstvenik.

SIAU sta spomladi leta 1948 zapustila odvetnika Frane Tončič²⁸ in Josip Ferfolja,²⁹ ki sta bila dotlej znani imeni, tudi v vodstvu organizacije. SIAU sta očitala nasilne metode, podpirala sta delovanje v okviru demokratičnega sistema. S somišljeniki sta ustanovila Skupino neodvisnih Slovencev, ki se je zavzemala za obstoj STO, na volitvah samostojno ni nastopala, je pa sodelovala z različno usmerjenimi slovenskimi skupinami, med katerimi je bila tudi SDZ.³⁰

V STO so bile prve volitve junija leta 1949, najprej v Trstu, teden kasneje v okoliških občinah. Demokratični tabor nad rezultatom ni bil navdušen, tudi v Trstu so z delom vztrajali in slika se je kasneje nekoliko spremenila. Vse do danes pa med (zavednimi) Slovenci na Tržaškem in v FJK prevladuje izbira levih strank.

*Demokratična fronta Slovencev
na Goriškem in v Benečiji*

Na levem političnem polu je bil položaj med Trstom in Gorico oz. Benečijo precej drugačen, kar velja predvsem za prva povojna leta, torej tista, ki nas posebej zanimajo. Na Tržaškem so slovenski komunisti do informbirojevskega spora delovali skupaj z italijanskimi v Komunistični partiji Svobodnega tržaškega ozemlja, nato so Titu zvesti člani ustanovili *Slovansko-italijansko ljudsko fronto*, od leta 1955 do 1962 pa je nastopala njihova ravno tako nadnacionalna *Neodvisna socialistična zveza*. Na Goriškem in v slovenski Benečiji – formalno tudi v Kanalski dolini – pa so do leta 1955 premogli samostojno

28 Frane Tončič (1893, Hrušica – 1978, Ljubljana) pravnik, urednik, politični zapornik, odvetnik, politik.

29 Josip Ferfolja (1880, Doberdob – 1958, Trst) pravnik, odvetnik, politik.

30 Troha, *Politika slovensko-italijanskega bratstva*, 129–133.

slovensko politično stranko. To je bila *Demokratska fronta Slovencev* (DFS),³¹ ki je s tem imenom nastopala na občinskih in pokrajinskih volitvah na Goriškem, na Videmskem pa se je predstavljala z različnimi imeni neodvisnih list. Njeno uradno poimenovanje je bilo Demokratska fronta goriških, beneških in kanalskih Slovencev. Izhajala je iz vrednot NOB, v ospredju so bile tudi pravice Slovencev v Italiji, ki so postali narodna manjšina.

DFS so ustanovili v Gorici 10. avgusta 1947 v prostorih nekdanje furmanske gostilne Pri zlati zvezdi, na ustanovnem občnem zboru so bili prisotni tudi Beneški Slovenci, v vodstvu so bili štirje predstavniki iz videmske pokrajine: po dva predstavnika iz slovenske Benečije in iz Kanalske doline.

Na Goriškem se je stranka uveljavila in na volitvah tudi uspešno sodelovala, v slovenski Benečiji pa je prevladovala Krščanska demokracija, za katero so se opredelili tudi beneški duhovniki. DFS so razpustili leta 1955, zgodba njenih slovenskih predstavnikov se je nadaljevala v okviru italijanskih strank. Gre vsekakor za pomembno poglavje, ki v literaturi nima primerne obravnave in pozornosti. O njenem delovanju ne

31 O Demokratski fronti Slovencev ni monografskih tekstov, kar velja tako za Benečijo kot za Goriško. V glavnem najdemo članke, ki so bili objavljeni v časopisih, predvsem v goriškem tedniku *Soča*, ki je od leta 1947 do leta 1954 nosil podnaslov *Glasiło Demokratske fronte Slovencev v Italiji*; o DFS v slovenski Benečiji je na omenjenem posvetu ob 60-letnici obnove samostojnega političnega nastopanja, ki je bil v Trstu leta 2007, spregovoril narodni delavec, kulturnik in profesor Viljem Černo (Bardo, 1937–2017), njegov referat je bil prepisan, predelan in objavljen v zborniku *Boj za narodne pravice in demokracijo* v članku z naslovom *Preganjanje se nadaljuje, Demokratska fronta Slovencev v Benečiji*; zgodovinar Štefan Čok je v *Trinkovem koledarju* za leto 2018 objavil članek *Demokratska fronta Slovencev v Benečiji* (str. 108–114). Za poglavje o DFS na Goriškem se naslanjam tudi na pričevanja številnih Goričanov.

razpolagamo s celovito študijo, podatke je treba iskati v pričevanjih protagonistov, v tedniku *Soča* in tu pa tam v kakem članku.

V Benečiji je bilo delovanje DFS zelo zahtevno, tudi tvegano, saj je povojna leta in desetletja pogojevala nasilna protislovenska gonja z ustrahovanjem, tudi fizičnimi napadi, preiskavami, aretacijami, vsesplošnim blatenjem vsega, kar je bilo slovensko.³² Tudi DFS je bila deležna posebne pozornosti. 1. avgusta 1949 so neznanci celo ubili tajnika DFS za Špeter Andreja Jusso,³³ njegovo truplo so vrgli v Nadižo, 23. marca 1950 so razdejali in sežgali sedež DFS v Špetru, zato so ga nato preselili v Čedad.

Dne 1. maja 1949 je prišlo do odmevnega političnega dogodka. V kinu Impero v Čedadu je potekal zbor delegatov DFS z vseh beneških vasi, udeležilo se ga je 181 Slovencev. Shod je sprožil veliko razburjenje, val protestov, tudi senatno vprašanje. Na zboru so prisotni odobrili spomenico o Beneških Slovencih, ki so jo septembra 1949 izročili v Rimu takratnemu podtajniku pri predsedstvu vlade Giulio Andreottiju.³⁴ Že leta 1947 je sicer DFS izročila predsedniku vlade Alcideju De Gasperiju spomenico za zaščito narodnostnih pravic Slovencev v Italiji. Skupina družbenih delavcev, ki se je zbirala okoli DFS, je tudi sprožila akcijo za vpisovanje beneških otrok v slovenske šole v Gorico.

32 O tem piše duhovnik Natalino Zuanella v knjigi *Gli anni bui della Slavia: attività delle organizzazioni segrete nel Friuli orientale* (Čedad: Editrice Dom, 1996). Knjiga je izšla tudi v slovenskem prevodu; gl. *Mračna leta Benečije: dejavnost tajnih organizacij v vzhodni Furlaniji* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1998).

33 Andrej Jussa (1913, Petjag – 1949, Špeter) partizan, politični zapornik, narodni in politični aktivist.

34 *Spomenica demokratične fronte Slovencev v Italiji* je izšla tudi v knjižni izdaji kot priloga tednika *Soča* (št. 96 z dne 11. junija 1949).

Na prvih parlamentarnih volitvah leta 1948 je DFS na listi Ljudske fronte kandidiral Goričan in vidni predstavnik stranke Lambert Mermolja,³⁵ ki je začel s prakso slovenskih kandidatov na levičarskih listah. Na občinskih volitvah v Gorici je leta 1948 zbrala skoraj dvakrat več glasov kot SDZ, uveljavila se je tudi v slovenskih občinah na Goriškem, kjer so bile volitve leta 1951. Potekale so tudi v slovenski Benečiji, kjer se je DFS predstavila s slovenskimi krajevnimi listami, predvsem s simbolom smreke. Simboli in liste so bili pripravljeni za vse občine v Benečiji, a ponekod jih niso mogli predstavili, saj so jim na več načinov preprečili, da bi zbrali dovolj podpisov: notarji niso overovali podpisov, na terenu so jim nagajali kominformisti in predstavniki Krščanske demokracije. Slovenska imena so sicer nastopala tudi na njihovih listah, a so bila v glavnem narodno nezavedna.

V Benečiji je, kot rečeno, prevladala Krščanska demokracija, DFS je dober rezultat zabeležila v Tipani (Taipana) in Grmeku (Grimacco). Za pokrajinske volitve leta 1951 sta slovenska kandidata na samostojni slovenski listi v okrožjih Špeter in Čenta prejela skupaj tisoč glasov.

DFS je formalno segala do Kanalske doline, v vodstvu stranke sta bila tudi dva predstavnika deželice pod Sv. Višarjami, samostojnega slovenskega nastopa pa na volitvah tu ni bilo.³⁶ Slovenci so kandidirali individualno na različnih listah, na prvih občinskih volitvah na Trbižu je bil na primer na občanski listi izvoljen Slovenec Fran Kravina iz Žabnic. Desetletje kasneje je Albin Ehrlich³⁷ 16 let predstavljal Krščansko demokracijo v občinskem svetu na Trbižu, kjer je bil tudi podžupan. V

35 Lambert Mermolja (1894, Podgora – 1978, Gorica) zobozdravnik, družbeno politični delavec, politični zapornik, planinec.

36 Erik Dolhar, *Boj za slovenstvo Kanalske doline, od TIGR-a do volitev 1946* (Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček, 2002).

37 Albin Ehrlich (1911, Žabnice – 1984), trgovec in politični delavec.

Naborjetu – Ovčji vasi je bil 15 let župan Slovenec Alessandro Oman,³⁸ točneje od leta 1999 do leta 2014, ko ga je nasledil Slovenec Boris Prešeren. V tej občini je prišlo do simbolične slovenske liste edinkrat leta 1970, omogočili so jo somišljeniki Slovenske skupnosti, njeni kandidati pa so dobili 50 glasov.

Avgusta leta 1945 so tudi v Kanalski dolini zbirali podpise za priključitev teh krajev k Jugoslaviji, v trbiški občini so zbrali 350 v glavnem slovenskih podpisnikov. Aprila 1946 je tudi te kraje obiskala razmejitvena komisija, Alojzij Dolhar³⁹ je njenim članom izročil spomenico Slovencev Kanalske doline.

»Kominform«

Posebno poglavje si v pregledu političnega delovanja Slovencev v Julijski krajini zasluži resolucija Informbiroja iz junija 1948, ki se je globoko zarezala v levičarske vrste predvsem na Tržaškem in imela večdesetletne posledice za politično, ideološko in narodnostno sliko.⁴⁰ Razkol na leviici je Goriško oplazil v njenem tržiškem delu (Monfalcone), med slovenskimi kraji je vplival na politične izbire prvih občinskih volitev na Doberdobskem, ko je demokratični strani zaradi razdora med levičarji edinkrat uspelo imeti župana. Na Tržaškem pa so njeni valovi trajali dolgo in pustili dolgotrajne posledice. Med ljudmi je informbirojevski spor povzročil globok razkol, lahko

38 Alessandro Oman (Naborjet, 1956), publicist, narodni delavec, raziskovalec, župan.

39 Alojzij Dolhar (1902, Trst – 1969, Sleme pod Mojstrovko), zdravnik, javni delavec.

40 Nina Lončar, *Kominform in tržaški Slovenci: odnosi med komunisti v Coni A STO 1948–1952* (Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček, Mladika, 2012).

rečemo kar sovraštvo, tako med Italijani in Slovenci kot tudi med samimi Slovenci.⁴¹

V Komunistični partiji Svobodnega tržaškega ozemlja se je med titovci, torej tistimi, ki so ostali povezani z jugoslovansko partijo, in kominformisti, ki so se postavili na stran Sovjetske zveze, zarezala globoka ločnica. Stalinisti so od vsega začetka močno prevladovali, tempo jim je dajal poklicni revolucionar in naposled tajnik KP STO Vittorio Vidali.⁴² Izbira za Sovjetsko zvezo je bila močno večinska tudi med Slovenci.

Razkol je razcepil tudi dotedanje delovanje na družbenem in prosvetnem polju, mnogi kominformisti so svoje otroke začeli vpisovati v italijanske šole, med ljudmi je prišlo tudi do medsebojnega nasilja, blatenja, napadanja in laži, kar je sicer veljalo za obe soudeleženi strani, napetost je popustila več desetletij kasneje. Razkol zaradi Informbiroja je z narodnega vidika za sabo v številnih tržaških mestnih predelih in vaseh pustil pogorišče. Stiki so bili pretrgani, množica Slovencev se je asimilirala, slovensko-italijansko bratstvo je šlo v ropotarnico.

Razmerje moči slovenskih strank na prvih poveljnih volitvah

V Gorici so pripravili prve občinske volitve 31. oktobra 1948. Izidi so bili za SDZ pod pričakovanji. Stranka je nastopila s svojim imenom in znakom lipove vejice, izvolila je dva

41 Nevenka Troha, »V novih razmerah. Julijska krajina po koncu druge svetovne vojne,« v: *Boj za narodne pravice in demokracijo. Poveljno obnavljanje političnega življenja Slovencev v sedanjih mejah Italije*, ur. Ivo Jevnikar (Trst, Gorica: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček, Krožek Anton Gregorčič, 2019), 22–23.

42 Vittorio Vidali (1900, Milje – 1983, Trst) poklicni revolucionar in politik, parlamentarec, publicist.

svetnika, medtem ko je DFS zbrala skoraj dvakrat več glasov in izvolila štiri svetnike. V slovenskih občinah na Goriškem so bile volitve leta 1951. SDZ se je tu predstavila kot *Kmečko delavska zveza* (KDZ),⁴³ osvojila je občino Števerjan, kjer se je začelo upravljanje, ki se nadaljuje še danes, v Doberdobu je izkoristila razkol na leviči zaradi informbirojevskega spora in edinkrat prevladala, v Sovodnjah pa vse do danes demokratični tabor občine ni osvojil.

V Trstu so zavezniki izkoristili razkol na leviči zaradi Kominforma in sklicali prve občinske volitve 12. junija 1949. Slovenska narodna lista, ki sta jo sestavili SDZ in SKSZ, se je predstavljala z lipovo vejico, izvolila je le enega svetnika, tako kot titovci (Slovansko-italijanska ljudska fronta), kominformisti (Komunistična partija STO) pa so izvolili 13 svetovalcev, od tega šest Slovencev. Teden dni kasneje so bile volitve v petih okoliških občinah. SDZ in SKSZ sta se tu predstavila z različnimi listami, v Devinu - Nabrežini in Zgoniku sta ohranili Slovensko narodno listo, na Repentabru je nastopila Neodvisna gospodarska zveza, v Dolini pa Neodvisna gospodarska lista. Prevladali so le na Repentabru, v Nabrežini so zasedli drugo mesto, povsod, vključno z Miljami, so prevladali kominformisti.⁴⁴

Volitve v Trstu so prinesle streznitev tudi za levico, ki je na približno 180.000 oddanih glasov prejela 47.000 glasov, od teh je titovce podprlo le 5000 volivcev. V Trstu je prevladala Krščanska demokracija, ki je pobrala 40 % glasov. Tudi v

43 Najbolj dokumentirana zgodba Kmečko delavske zveze na Goriškem je tista, ki se je pisala v Števerjanu. Gl. Marjan Drufovka, *V samostojnosti je moč: zbornik ob 70. obletnici Kmečko delavske zveze za Števerjan* (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 2021).

44 Nevenka Troha, »Nekaj utrinkov iz političnega življenja na Svobodnem tržaškem ozemlju (1947–1954),« *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 67, št. 3 (2019): 678–688.

tržaških okoliških občinah so zmagali kominformisti, ki jim je zaupalo 8000 volivcev, titovcem pa tisoč.⁴⁵

Sklep

Leto 1947 je Slovincem, ki so v mejah Republike Italije postali narodna manjšina, prineslo novo zgodovinsko poglavje tudi z vidika političnih izbir z novimi dilemami, izzivi in novo umestitvijo v čas in prostor. Razlike med tremi pokrajinami, v katerih še danes vztraja avtohtona in organizirana slovenska narodna skupnost, so bile izrazite in izhajajo iz različnih zgodovinskih predzgodb, ki so se pisale na Videmskem, Goriškem in Tržaškem. Razlike so bile obenem tudi (ali predvsem) ideološke med prozahodnimi in komunističnimi strankami, po letu 1948 so sliko razgibala še razlikovanja okoli Tita in Stalina. Dodajmo še razlike v odnosu do režima v matici, Zavezniške vojaške uprave, italijanskih oblasti in italijanske večine. Pomembno ločnico pa je od vsega začetka predstavljal sam koncept političnega nastopanja – na eni strani samostojna slovenska stranka ali lista, na drugi vključevanje v italijanske levičarske stranke.

Bil je to čas novega začetka tudi na političnem polju, novega organiziranja in povezovanja, čas nasprotovanj, diferenciacij in konfliktov, razočaranj in zmag, močnih parol, nasilja in tihega dogovarjanja. V pričujočem zapisu sem predstavila stranke in protagoniste te zgodbe, pri čemer moram opozoriti, da še vedno čakamo na temeljito raziskavo, ki bi ponudila vpogled v zgodovino Slovincem v Italiji tudi z vidika političnih izbir, volilnih rezultatov, izvoljenih poslancev na ravni različnih političnih zastopstev, dosežkov in neizpolnjenih obljub, asimilacije oz. spreminjanja narodnega telesa.

⁴⁵ Ibid.

*Viri in literatura**Časopisni viri*

Novi glas, 2015.

Soča, 1949.

Tiskani viri

Zaščitni zakon za Slovence v Italiji – Zakon 38/2001. Pridobljeno 14. 5. 2023. URL: <https://www.slovenskaskupnost.org/downloads/2%20-%20Zakon%2038-2001.pdf>.

Literatura

Černic, Peter. »Obuditev demokratične politične tradicije na Goriškem po drugi svetovni vojni, rojstvo Slovenske demokratske zveze.« V: *Boj za narodne pravice in demokracijo. Povojno obnavljanje političnega življenja Slovencev v sedanjih mejah Italije*, ur. Ivo Jevnikar, 49–89. Trst, Gorica: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček, Krožek Anton Gregorčič, 2019.

Černo, Viljem. »Preganjanje se nadaljuje. Demokratična fronta Slovencev v Benečiji.« V: *Boj za narodne pravice in demokracijo. Povojno obnavljanje političnega življenja Slovencev v sedanjih mejah Italije*, ur. Ivo Jevnikar, 117–138. Trst, Gorica: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček, Krožek Anton Gregorčič, 2019.

Čok, Štefan. »Demokratična fronta Slovencev v Benečiji.« *Trinkov koledar za Beneške Slovence za leto 2019* (2018): 108–114.

Dolhar, Erik. *Boj za slovenstvo Kanalske doline: od TIGR-a do volitev 1946*. Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček, 2002.

Drufovka, Marjan. *V samostojnosti je moč: zbornik ob 70. obletnici Kmečko delavske zveze za Števerjan*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 2021.

Jevnikar, Ivo. *Ob 65-letnici ugrabitve: Andrej (Slavko) Uršič: rojen 17. okt. 1908 v Kobaridu, ugrabljen 31. avg. 1947 pri Kobaridu*. Trst: Mladika, 2012.

Jevnikar, Ivo. »'Neznani Slavko' v zaporih Udbe: novi podatki o usodi Andreja (Slavka) Uršiča,« *Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 1995* (1994): 83–89.

Lončar, Nina. *Kominform in tržaški Slovenci: odnosi med komunisti v Coni A STO 1948–1952*. Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček, Mladika, 2012.

Maganja, Nadja. *Trieste 1945–1949: Nascita del movimento politico autonomo sloveno*. Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček, 1980.

Primorski slovenski biografski leksikon. Gorica: GMD, 1974–1994.

Sfiligoj, Avgust. *Slovenska demokratska zveza v Gorici 1947–1969*. Gorica: samozaložba, 1969.

Troha, Nevenka. *Politika slovensko-italijanskega bratstva. Slovansko–italijanska antifašistična unija v coni A Julijske krajine v času od osvoboditve do uveljavitve mirovne pogodbe*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1998.

Troha, Nevenka. »Nekaj utrinkov iz političnega življenja na Svobodnem tržaškem ozemlju (1947–1954).« *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 67, št. 3 (2019): 677–692.

Troha, Nevenka. »V novih razmerah. Julijska krajina po koncu druge svetovne vojne.« V: *Boj za narodne pravice in demokracijo. Povojno obnavljanje političnega življenja Slovencev v sedanjih mejah Italije*, ur. Ivo Jevnikar, 13–23. Trst, Gorica:

Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček, Krožek Anton Gregorčič, 2019.

Vidmar, Jernej. »Ugrabitelji Andreja Slavka Uršiča.« *Mladika* 64, št. 1 (2020): 5–12.

Vidmar, Jernej. »Represija proti članom Slovenske demokratske zveze in njenim privržencem.« *Mladika* 65, št. 3 (2021): 59–63; št. 4 (2021): 57–62; št. 5 (2021): 55–58.

Zuanella, Natalino. *Gli anni bui della Slavia: attività delle organizzazioni segrete nel Friuli orientale*. Čedad: Editrice Dom, 1996.

Zuanella, Natalino. *Mračna leta Benečije: dejavnost tajnih organizacij v vzhodni Furlaniji*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1998.

*Political Engagement of Slovenians
in the Provinces of Trieste, Gorizia
and Udine after the Signature of the
Paris Peace Treaty in 1947*

Summary

In the new political context following the Paris Peace Treaty of 1947, Slovenians in the provinces of Udine, Gorizia and Trieste began to organise politically within the new national minority framework. The situation was different in each of the three provinces. The Slovenian community in the Province of Udine, which had been part of Italy since 1866, was the furthest from the nation's main body, unrecognised and had been under severe assimilation pressure for decades. This was also felt in political engagement, with an independent Slovenian party, the Democratic Front of Slovenians, existing for only a short time, linking the provinces of Gorizia and Udine.

In the provinces of Gorizia and Trieste, alongside ideological differentiation, there was a prominent dividing line between independent Slovenian engagement with the SDZ party in the Province of Gorizia and integration with other pro-Western and anti-communist parties in the Province of Trieste on the one hand and integration into the Italian PCI or, later, other left-wing parties. In the Province of Trieste – and, to a much smaller extent, in the Province of Gorizia – the political developments were also impacted by the Cominform resolution, which caused new divisions and tensions also – or especially – in

Slovenian left-wing ranks. Cominformists prevailed among Slovenians, distancing themselves from Slovenian centres, even rejecting them, which had a major impact not only on the Slovenian political sphere, but also the ethnic situation among Slovenians in the Province of Trieste.